

הפטרות אחרי מות-קדושים - מנהגי ההפטרות

הרב אלחנן סמט

ההפטרות של פרשות אחרי-מות וקדושים הם אחת הסוגיות המסובכות והמביכות ביותר שיש במנהגי ההפטרות. ראינו כבר הפטרות שיש בהם חילופי מנהגים, אבל מה שנראה היום לא ראינו אף פעם. בנושא הזה יש לדון בשלושה דברים - בהפטרה של אחרי-מות, בהפטרות קדושים, ומה עושים כאשר שתי השבתות מחוברות. על כל השאלות הללו אין תשובה. לכן אין בכל השנה מבוכה כמו בשבתות הללו.

המבוכה מגיעה לשיאה במקרה שאחרי מות וקדושים פנויות לשתי הפטרות של הפרשות. הדבר הזה נדיר מאוד, והוא קורה כאשר קוראים את הפרשות בנפרד, ובנוסף אף אחת מהן לא חלה בשבת ראש חודש או ערב ראש חודש. זאת בניגוד לנטיה ששבת קדושים בדרך כלל נופלת בראש חודש או בערב ראש חודש. ההפסקה הקטנה ביותר בין שנים כאלו יכולה להיות שלוש שנים, והגדולה ביותר יכולה להיות 43 שנה. יכול לעבור כל כך הרבה זמן שלא יוצא לקרוא את ההפטרות של שתי הפרשות. ממילא ברור מדוע אף אחד לא זוכר מה היה לפני כל כך הרבה זמן.

כעת נעמוד על הבעיה. כאשר אנו מתבוננים גם בספרים וגם במנהגים, מתברר שישנם שלוש הצעות להפטרות אחרי-מות, ולפרשת קדושים יש שש הפטרות שונות. אם נוסיף למשוואה את מנהג רומניה, נגיע לשבע הפטרות שונות. הבעיה מחמירה מכיוון שכמעט כל מה שהוצע לקרוא בפרשת אחרי מות, נמצא גם בפרשת קדושים. כלומר, המנהגים נחלקים האם פרק מסוים הוא הפטרת אחרי מות או הפטרת קדושים. כתוצאה מכך נוצר בלבול עצום.

כאשר הפרשות מחוברות, נשאלת השאלה מה קוראים. לפי הכללים יש לקרוא את ההפטרה של השבת השניה, אך כיוון שלא יודעים מה היא אז נוצר בלבול כמו שנראה בסוף השיעור.

הפטרות אחרי מות

בשני מקורות שוליים, חומש של הספרדים שנדפס בונציה בשנת ש"ג, ובכתב יד בפטרסבורג, מצויין שהפטרות אחרי מות היא ביחזקאל פרק כ', מפסוק א' או ב', ועד פסוק כ"ב. אנו לא מכירים שהמנהג הזה פעיל, אך הוא מופיע בשני המקורות הללו.

לעומת זאת להפטרה הבאה יש הרבה אבות. מדובר ביחזקאל פרק כ"ב, מפסוק א' ועד פסוק ט"ז לרוב המקורות, ויש כאלו שממשיכים עד פסוק י"ט או כ'. העיקרון הוא שכולם מתחילים בפסוק א'. אבות המנהג הזה הם הרמב"ם, האשכול והאבודרהם בשם יש מפטירין. כך נוהגים בפועל חלק מהאשכנזים, הספרדים, התימנים והאיטלקים. אפילו מנהג רומניה מפטיר כאן, למרות שזו לא ההפטרה הארץ ישראלית.

ההפטרה השלישית היא בסוף ספר עמוס, ההתחלה המאוחרת ביותר שנמצאת היא בפרק ט', פסוק ז'. אבות המנהג הם הרוקח שמשקף את המנהג באשכנז במאה ה-13, והאבודרהם בהצעה השניה שלו שהיא העיקרית לדעתו. בפועל, מי שנוהג כך בפועל הם חלק מהאשכנזים. קשה לדעת איך מתחלקות הקהילות האשכנזיות בהפטרה זו, כיוון שבחומשים כתוב להפטיר בעמוס, והחומשים זה מוסד בפני עצמו. אך יש קהילות שאנו יודעים בוודאות שהפטירו בעמוס, כגון פרנקפורט על נהר מיין, ועוד כמה ערים בגרמניה כגון ליסא, ובמערב אירופה כגון פוזן. כך גם מנהג חב"ד.

נסקור כעת את ההפטרות השונות, ונעמוד על הקשר שלהם לפרשת אחרי מות. ראשית נזכיר שהנושאים של פרשת אחרי מות הם עבודת הכהן ביום הכיפורים, איסור שחיטת בהמות מחוץ למשכן ואיסור חלב ודם, ולסיום איסורי עריות. כעת נבדוק את יחזקאל פרק כ' [א-ג]:

(א) וַיְהִי בַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בְּחַמְשֵׁי בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּאוּ אַנְשִׁים מִזְקַנֵי יִשְׂרָאֵל לְדַרְשׁ אֶת ה' וַיֵּשְׁבוּ לִפְנֵי: (ב) וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר: (ג) בֶּן אָדָם דַּבֵּר אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' הַלְדַרְשׁ אֹתִי אַתֶּם בָּאִים חַי אֲנִי אִם אֲדַרְשׁ לָכֶם נְאֻם אֲדֹנָי ה': (ד) הֲתִשְׁפֹּט אֲתֶם הֲתִשְׁפֹּט בֶּן אָדָם אֶת תּוֹעֵבַת אַבֹתֶם הַיְדִיעֶם: (ה) וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' בְּיוֹם בְּחָרִי בְּיִשְׂרָאֵל וְאָשָׂא יָדִי לְזָרַע בֵּית יַעֲקֹב וְאֶנְדַּע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאָשָׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: (ו) בְּיוֹם הַהוּא נִשְׁאַתִּי יָדִי לָהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ אֲשֶׁר תִּרְתִּי לָהֶם זִבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל הָאֲרָצוֹת: (ז) וְאָמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שְׂקוּצִי עֵינָיו הִשְׁלִיכוּ וּבְגָלוּלֵי מִצְרַיִם אֵל תִּטְמְאוּ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: (ח) וַיִּמְרוּ כִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמָע אֵלַי אִישׁ אֶת שְׂקוּצִי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֵת גְּלוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזְבוּ וְאָמַר לְשִׁפְךָ חַמְתִּי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אֶפְרַיִם בְּהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם: (ט) וְאָעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבַלְתִּי הַחַל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִמָּה בְּתוֹכָם אֲשֶׁר נֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (י) וְאֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאָבֵאֵם אֶל הַמִּדְבָּר: (יא) וְאָתַן לָהֶם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטֵי הַיְדִיעָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם: (יב) וְגַם אֶת שְׁבֻתוֹתַי נִתְתִּי לָהֶם לְהִיּוֹת לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשָׁם: (יג) וַיִּמְרוּ כִי בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בְּחֻקֹּתַי לֹא הִלְכוּ וְאֶת מִשְׁפָּטֵי מֵאִסּוֹ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֲתֶם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם וְאֶת שְׁבֻתוֹתַי חָלְלוּ מְאֹד וְאָמַר לְשִׁפְךָ חַמְתִּי עֲלֵיהֶם בַּמִּדְבָּר לְכַלּוֹתָם:

הקשר בין הפרשה הזו לפרשת אחרי מות, טמון בפתיחה של פרשת העריות [ויקרא יח, א-ה]:

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: (ג) כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבַתְּם בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וְכַמַּעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֲתֶכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תִלְכוּ: (ד) אֶת מִשְׁפָּטֵי תַעֲשׂוּ וְאֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לְלֶכֶת בָּהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: (ה) וְשִׁמְרַתֶם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֲתֶם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם אֲנִי ה':

הפסוקים הללו ממש מצוטטים בדברי יחזקאל, כך שיש קשר ברור בין שני המקורות. במיוחד בולט הפסוק "ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני ה'", שמצוטט פעמיים בדברי יחזקאל.

כעת נראה את ההפטרה הבאה ביחזקאל כ"ב [א-יא]:

(א) וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר: (ב) וְאָתָּה בֶּן אָדָם הֲתִשְׁפֹּט הֲתִשְׁפֹּט אֶת עִיר הַדְּמִים וְהוֹדַעְתָּהּ אֶת כָּל תּוֹעֵבוֹתֶיהָ: (ג) וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' עִיר שְׁפָכַת דָּם בְּתוֹכָהּ לְבוֹא עִתָּהּ וְעָשְׂתָה גְלוּלִים עֲלֶיהָ לְטִמְאָה: (ד) בְּדַמְךָ אֲשֶׁר שְׁפַכְתָּ אֲשַׁמְתָּ וּבְגְלוּלֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ טִמְאָה וּתְקַרִיבִי יְמִיךָ וּתְבוֹא עַד שְׁנוֹתֶיךָ עַל כֵּן נִתְתִּיךָ חֲרָפָה לַגּוֹיִם וְקִלְסָה לְכָל הָאֲרָצוֹת: (ה) הֲקָרַבְתָּ וְהִרְחַקְתָּ מִמֶּךָ יִתְקַלְסוּ בְּךָ טִמְאָת הַשָּׁם רַבַּת הַמְּהוּמָה: (ו) הִנֵּה נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לְזָרְעוֹ הִיוּ בְּךָ לְמַעַן שְׁפָךְ דָּם: (ז) אָב וְאִם הִקְלוּ בְּךָ לָגֹר עָשׂוּ בַעֲשָׂק בְּתוֹכְךָ יְתוֹם וְאֶלְמָנָה הוֹנוּ בְּךָ: (ח) קָדְשִׁי בְּזִית וְאֶת שְׁבֻתוֹתַי חָלַלְתָּ: (ט) אֲנָשֵׁי רְכִיל הִיוּ בְּךָ לְמַעַן שְׁפָךְ דָּם וְאֵל הַהָרִים אָכְלוּ בְּךָ זִמָּה עָשׂוּ בְּתוֹכְךָ: (י) עֲרֹנוֹת אָב גָּלָה בְּךָ טִמְאָת הַנְּדָה עָנוּ בְּךָ: (יא) וְאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ רָעָהוּ עָשָׂה תּוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת כַּלְתּוֹ טִמְאָה בְּזִמָּה וְאִישׁ אֶת אַחֲתּוֹ בַּת אָבִיו עָנָה בְּךָ:

לפי הפרק הזה הקשר הוא פרשת עריות. הנביא מאשים את עם ישראל במרחב גדול של עבירות, אך יש משקל רציני לאיסורי עריות. לכן הפרק הזה בהחלט מתאים להפטרת אחרי מות.

כעת נראה את הפטרה בעמוס [ט, ז-טו]:

(ז) הָלוֹא כִּבְנֵי כְּשִׂיִם אַתֶּם לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה' הֲלוֹא אֶת יִשְׂרָאֵל הֶעֱלִיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְלִשְׁתִּיִּים מִכַּפְתּוֹר וְאַרְם מִקִּיר: (ח) הִנֵּה עֵינֵי אֲדֹנָי ה' בַּמַּמְלָכָה הַחֲטָאָה וְהַשְּׂמֵדָה אֶתְּהָ מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה אֶפְסָס כִּי לֹא הַשְּׂמִיד אֲשֶׁמִּיד אֶת בֵּית יַעֲקֹב נְאֻם ה': (ט) כִּי הִנֵּה אֲנֹכִי מַצְוֶה וְהִנְעוֹתִי בְּכָל הַגּוֹיִם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יִנּוּעַ בְּכַבְרָה וְלֹא יִפּוֹל צְרוּר אֶרֶץ: (י) בְּתַרְבּ וּמֹתוֹ פֶלַח חֲטָאֵי עַמִּי הָאֲמָרִים לֹא תִגִּישׁ וְתִקְדִּים בְּעֵדֵינוּ הֲרַעָה: (יא) בַּיּוֹם הַהוּא אֶקְיָם אֶת סִכַּת דָּוִד הַנִּפְלֵת וְגִדְרֹתַי אֶת פְּרִצִיָּהֶן וְהִרְסֹתִיו אֶקְיָם וּבְנֵיתִיָּה כִּימֵי עוֹלָם: (יב) לְמַעַן יִירָשׁוּ אֶת שְׂאֵרֵית אֲדוֹם וְכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם נְאֻם ה' עֲשֵׂה זֹאת: (יג) הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ בְּקֶצֶר וְדֶרֶךְ עֲנָבִים כַּמִּשְׁךָ הַזֶּרַע וְהַטִּיפוֹ הַהָרִים עָסִיס וְכָל הַגְּבָעוֹת תִּתְמוּגְגָנָה: (יד) וְשִׁבְתִּי אֶת שְׁבוֹת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי עָרִים נְשֻׁמוֹת וְיָשְׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְשָׁתוּ אֶת יַיִן וְעָשׂוּ גִנוֹת וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיָּהֶם: (טו) וְנָטְעוּתֵימָם עַל אֲדָמָתָם וְלֹא יִנְתָּשׁוּ עוֹד מֵעַל אֲדָמָתָם אֲשֶׁר נִתְּתִי לָהֶם אָמַר ה' אֱלֹהֶיךָ:

בפסוק הראשון הנביא אומר שאין עדיפות לעם ישראל על העמים האחרים, ומבחינת הקב"ה הם כבני כוש. כאשר אומרים 'כוש' הכוונה היא למקום רחוק, כמו שרואים במגילת אסתר: "מה'דו ועד כוש" [א, א]. זהו המקום שבו גרים כושיים, והוא נחשב מעבר להרי החושך. בעולם העתיק הכושיים שגרים אי שם, נחשבו גם כן כבזויים ונמכרו פעמים רבות לעבדים. ובכל זאת הנביא אומר שעם ישראל לא טוב מהם.

איך ניתן לומר דבר כזה? האם אין לנו ייחוס אצל הקב"ה, האם אנו עם ככל העמים? כנגד ההשוואה הזו של הנביא עומדת יציאת מצרים, שזהו מאורע מיוחד לעם ישראל. אך הנביא אומר שאין להתלהב מיציאת מצרים, כיוון שדבר זה נעשה לעוד עמים - הקב"ה העלה את הפלשתים מכפתור, כלומר מכרתים. כמו כן הוא העלה את ארם מקיר, כלומר מארמניה.

אם כן כוונת הפסוק ברורה - מבחינת הקב"ה עם ישראל כבני כושיים. הנביא אומר זאת בגלל שעם ישראל חוטאים. אם עם ישראל חושב שחטאיהם יסלחו בגלל הייחוס שלהם, הם טועים. היחס המיוחד לא יעזור להם כל עוד הם חוטאים. על כל פנים הרעיון של הפטרה הוא נבואת תוכחה שעם ישראל לא יחשבו עצמם כמיוחדים שיכולים לעשות כל מה שהם רוצים. הנביא אומר שהייחוס שלהם לא יעזור להם - ומיצי הדין איתם יהיה ככל העמים.

כעת נראה את ההתאמה של הפטרה הזו לפרשת אחרי מות. בסוף פרשת העריות התורה אומרת [ויקרא יח, כו-כז]:

(כו) וּשְׂמַרְתֶּם אֹתָם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה הָאֲזָרְחָ וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם: (כז) כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אֲנֹשֵׁי הָאֶרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמְאוּ הָאֶרֶץ: (כח) וְלֹא תִקְיָא הָאֶרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמְאָתְהָ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם:

התורה משווה את עם ישראל לעמים אחרים, ואומרת שאם הם יחטאו לא יעזור להם הייחוס שלהם, אלא הארץ תקיא אותם כמו שהקיא את הגויים הקודמים. זה אותו הרעיון שמופיע בעמוס, ובאמת בשני המקומות העונש הוא שהארץ תקיא אותם כמו שהקיא גויים אחרים.

אם כן, ראינו שכל שלוש העדויות יכולות להיקשר בצורה נוחה יחסית לפרשת אחרי מות. אמנם לא ברור כיצד נוצרו שלוש הפטרות, אך ניתן לומר לגבי שני המנהגים הראשונים שישנו בלבול בגלל שיש שם פסוקים דומים. בעבר לא הייתה חלוקה לפרקים ופסוקים, ולכן ציינו שההפטרה היא "התשפט התשפט". ויש שהבינו שהכוונה היא ליחזקאל כ': "הַתְּשַׁפֵּט אֶתְּם הַתְּשַׁפּוּט בֶּן אָדָם" [ד]. ויש שאמרו שהכוונה היא ליחזקאל כ"ב: "וְאֶתְּהָ בֶּן אָדָם הַתְּשַׁפֵּט הַתְּשַׁפּוּט" [ב].

דוגמה לבלבול זה אנו מוצאים ברשימת הפטרות של עץ חיים, שזו רשימה של מנהג לונדון לפני הגירוש. והוא כותב שמפטירים "התשפט התשפט" ומסיימים ב"אני ה". המהדיר של מוסד הרב קוק מציין ליחזקאל פרק כ', למרות שבפרק כ' נאמר "הַתְּשַׁפֵּט אֶתְּם הַתְּשַׁפֵּט". הוא טעה, וברור שהכוונה היא לפרק כ"ב. אנו רואים שקל מאוד לטעות בדברים הללו, ויכול להיות שזה המקור של שני המנהגים בפרשת יחזקאל.

הפטרות קדושים

נעבור כעת לפרשת קדושים. מנהג אחד הוא ביחזקאל י"ד, פסוק ב'. אך זה לא מנהג פעיל, אלא הוא מופיע בחומש נדיר ולכן נעזוב אותו.

המנהג השני מופיע באשכול בשם יש אומרים, שהמנהג הוא להפטיר ביחזקאל ט"ז: "כִּן אָדָם הוֹדַע אֶת יְרוּשָׁלַם אֶת תּוֹעֲבֹתֶיהָ" [ב]. לפי הרמב"ם והתימנים זו הפטרה של פרשת שמות, ור' אליעזר בן הורקנוס אוסר לקרוא אותה [מגילה כה, ב]. ולכן רוב המנהגים לא נהגו לקרוא אותה כלל. אמנם הפוסקים הראשונים פסקו נגד ר' אליעזר, והגמרא אומרת שכן קוראים בהפטרה זו, אך למרות זאת אף אחד לא רצה לקרוא את הפטרה הזו מלבד התימנים.

המנהג השלישי הוא ביחזקאל פרק כ'. המנהג הזה נמצא גם באחרי מות כמו שראינו. המקור הספרותי להפטרה זו בקדושים זה הרמב"ם, האשכול באחת הגרסאות שלו והאבודרהם. בפועל התימנים נוהגים כך, וכן האיטלקים, הספרדים וחב"ד.

המנהג הרביעי הוא להפטיר ביחזקאל כ"ב, וגם את הפטרה הזו מצינו באחרי מות. את המנהג הזה מביא הרוקח, וכך נהגו בערי גרמניה שמנינו לעיל.

המנהג החמישי הוא לקרוא ביחזקאל ל"ו, בהפטרה של פרשת פרה. מנהג זה מובא באשכול באחת מהמהדורות. לאשכול, הוציאו שני מהדורות משני כתבי יד שונים, ולכן ישנו חילוף בין הנאמר בשני המקורות.

המנהג השישי הוא בעמוס ט' ז', שראינו לעיל כמנהג בפרשת אחרי מות. למנהג הזה אין אב, אך כך כתוב בכל החומשים האשכנזים. גם הרב טיקוצ'ינסקי בלוח שלו הגיע למסקנה שזו הפטרה של קדושים, כאשר קוראים את הפרשות בנפרד.

מעבר לזאת יש את מנהג ארץ רומניה, שקוראים בישעיהו ד, ג: "וְהָיָה הַנְּשָׂאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַם קְדוֹשׁ יֵאָמֵר לוֹ כֹּל הַכְּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלַם". הקשר בין הפטרה לפרשה ברור - "קדושים תהיו", ו"קדוש יאמר לו".

אם כן יש שבעה מנהגים שונים בפרשת קדושים, ולא מצינו דבר כזה. דווקא בגלל שמדובר בדבר נדיר, כנראה שנוצרו מנהגים רבים.

כעת נראה את הקשר של המנהג השישי לפרשה. הפטרה הזו מתקשרת דווקא לפסוק הראשון: "קְדוֹשִׁים תְּהִיּוּ כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" [יט, ב]. כנגד זה באה הפטרה ואומרת "הָלוֹא כִּבְנֵי כְּשִׂיִם אַתֶּם לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל נָאֵם ה'". נזכור שהטענה של הקדושה שימשה גם את קרח: "כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קְדוֹשִׁים וּבְתוֹכְכֶם ה' וַיִּמְדוּעַ תִּתְּנֶנְשָׂאוּ עַל קְהַל ה'" [במדבר טז, ג]. כנגד התפיסה הזו של קרח, בא הנביא ואומר שאם עם ישראל לא יתנהגו כקדושים, הם יהיו כמו בני כוש.

נראה שהדבר הזה בא ללמד על ההבדל בין המנהג הארץ ישראלי למנהג הבבלי. המנהג הבבלי לוקח את מה שכתוב בתורה ומחפש את הביקורת בנביא על כך. לדוגמה, התורה מצווה על קרבנות, וההפטרה היא דווקא הביקורת על ההקפדה המופרזת על דיני הקרבנות. הנביאים באו לצוות לקיום התורה, ואם ישנה הפרזה על חשבון דברים אחרים, הנביאים מבקרים על כך. אם העם הפריז בענין הקרבנות על חשבון דברים אחרים, מתאים מאוד להפטיר בתוכחת הנביאים על כך. גם פה התורה אומרת "קדושים תהיו", וקורח הבין את זה לא נכון. לכן אומר הנביא שהקדושה תלויה במצוות.

לעומת זאת, ההפטרה הארץ ישראלית מחפשת את הדבר ההפוך, היא מחפשת את מה שנאמר בתורה בדברי הנביאים.

המנהג בפועל

בפועל, כאשר פרשיות אחרי מות וקדושים מחוברות, פסק הרמ"א על פי המדכי שקוראים את ההפטרה של אחרי-מות, שהיא פרק ט' בעמוס [אורח חיים תכח, ח]:

וכשקורין ב' פרשיות מפטירים באחרונה (מרדכי פ' בני העיר), בלבד באחרי מות וקדושים דמפטירין הלא כבני כושיים שהיא הפטרת אחרי מות

הפוסקים האחרונים שאלו למה יוצא דופן המקרה של אחרי מות וקדושים שקוראים את ההפטרה הראשונה ולא את ההפטרה האחרונה. נראה שהרמ"א פסק כך כי באמת זו ההפטרה של קדושים. אלא שמכיוון שחלק מהאשכנזים בגרמניה הפטירו בפרשת אחרי מות את פרק א' בעמוס, ולפי מנהגם היה צריך לקרוא "התשפט התשפט" כאשר הפרשות מחוברות, בא הרמ"א ואומר שיש לקרוא את "הלא כבני כושיים". זאת מכיוון שבאמת זו ההפטרה של קדושים, ובאמת בחומשים כך מצויין. אם כן אין פה באמת יוצא מן הכלל.

נביא דוגמה לדבר זה. בתורה כתוב שאסור לאכול ארנבת ושפן בגלל שהם מעלי גרה אך לא מפריסי פרסה. אך החוקרים אומרים שהארנבת והשפן לא מעלי גרה. מסבירים הפרשנים שבתורה נאמר כך בגלל שהם נראים כאילו הם מעלי גרה, בגלל שהם לועסים לאורך זמן רב. התורה נותנת סימנים של הבהמה הכשרה והטרפה, ומישהו עלול לטעות בשפן וארנבת. ולכן התורה אומרת שהם מעלי גרה כדי לאסור את אכילתם. התורה אומרת שגם אם הם מעלי גרה - הם לא מפריסי פרסה ולכן הם טמאים. ובאמת הרבה פעמים אומרים לנו משהו כדי שלא נטעה, ומנמקים את הסיבה הלא אמיתית. הסיבה האמיתית שארנבת ושפן אסורים היא בגלל שאין להם כלל סימני טהרה. אך לשיטת הטועה שמדובר במעלי גרה - בכל זאת הם לא מפריסי פרסה לכן הם טמאים.

אותו הדבר קרה גם אצלנו. באמת בשבת אחרי-מות וקדושים מחוברות יש להפטיר ב"הלא כבני כושיים" בגלל שזו ההפטרה של פרשת קדושים. אך כיוון שהאשכנזים שבויים בכך שזו ההפטרה של אחרי מות, הרמ"א אומר שלדעת אלו שנוהגים כך יש פה מנהג מיוחד. אך האמת היא שאין פה כל מנהג מיוחד, אלא קוראים את ההפטרה השניה שבפרשות המחוברות. הבלבול יצר את המקרה היוצא-דופן.

הלבוש שם חולק על הרמ"א, ובסימן תצ"ג הוא מסביר שמה שכתוב ברמ"א מבוסס על הטעות שבחומשים. לדעתו הטעות היא שמודפס שההפטרה של אחרי מות זה "התשפט התשפט", ושל קדושים "הלא כבני כושיים". אך האמת היא שבמקור התשפט התשפט זו ההפטרה של פרשת קדושים, ודווקא אותה יש לקרוא. אם כן, אין פה שום דבר יוצא דופן לשיטת הלבוש, אלא מדובר בתיקון טעות בלבד. האמת לשיטתו היא שקוראים את ההפטרה של פרשת קדושים. אך המגן אברהם אומר שלא נהגו כך [תכח, י], אלא נהגו לקרוא את הלא כבני כושיים. וכך אמר גם המשנה ברורה [שם, כו].

המטה משה, שהיה פוסק חשוב בעניינם אלו ניתח את דברי הרמ"א והגיע לרעיון חדש [תנד]. הוא מסביר שהמטה היא להימנע מלקרוא הפטרה שעוסקת בתועבות ירושלים. הוא אומר שיש לקרוא את ההפטרה של אחרי מות שזה "הלא כבני כושיים", ויש להפטיר בה למרות שהיא ראשונה. זאת מכיוון שיש להימנע כמה שאפשר מקריאת "התשפט התשפט", בגלל שנאמר שם: "הַתְּשַׁפֵּט הַתְּשַׁפֵּט אֶת עִיר הַדְּמָיִם וְהִדְעָתָהּ אֶת כָּל תּוֹעֲבוֹתֶיהָ". הפסוק הזה מזכיר לנו את יחזקאל ט"ז שפותח באותה הצורה, ולזה התנגד ר' אליעזר. אם כן אומר המטה משה שיש להימנע מהקריאה הזו. במקרה נדיר שהפרשות נפרדות, אין לנו ברירה וקוראים את "התשפט התשפט" שמדובר שם על תועבות ירושלים. אך במקרה

שהפרשות מחוברות אנו נעדיף את "הלא כבני כשיים" על פני הודעת תועבות ירושלים. וגם אם נאמר שאין הלכה כר' אליעזר, העובדה היא שבשמות נמנעים מלקרוא את תועבות ירושלים.

מנהג ירושלים

קעת בא דבר חדש. בירושלים אמרו שאפילו כאשר הפרשות נפרדות, לא יקראו את תועבות ירושלים. הסברה היא שבירושלים לא יקראו על תועבות ירושלים. במקום זאת, הם בחרו לקרוא את המנהג השישי: "הלא כבני כשיים". כך נוצר המנהג המשונה ששבת אחר שבת קוראים את אותה הפטרה. דבר דומה יכול לקרות גם בפורים המשולש. הפוסקים אומרים שקוראים אז בירושלים "ויבא עמלק", וקוראים את מלחמת שאול בעמלק, למרות שקראו זאת כבר בשבת זכור. החומרה הזו שלא לקרוא על תועבות ירושלים צמחה לא בגלל חומרה בהלכה, כיוון שאין מי שאמר שהלכה כר' אליעזר. החומרה נבעה בגלל המעשה שהיה שנוגע בבעל הקורא [מגילה כה, ב]:

מעשה באדם אחד שהיה קורא למעלה מרבי אליעזר הודע את ירושלים את תועבותיה,
אמר לו: עד שאתה בודק בתועבות ירושלים - צא ובודק בתועבות אמך. בודקו אחריו
ומצאו בו שמץ פסול.

בעקבות המעשה הזה, אין בעל קורא שיסכים לקרוא את הפרק הזה. הרי אם הוא קצת תלמיד חכם הוא מכיר את דברי ר' אליעזר, והוא לא מוכן ללכת נגדם. לכן נאלצו לחפש הפטרה אלטרנטיבית ברוב המקומות.